

Dr. Plenter János

Magyarország és az Európai Unió¹

Aválság tünetei mutatkoznak az európai gondolatrendszerben. Az elmúlt 30-40 év folyamán az európai politika a gazdasági kérdéseket helyezte az előtérbe és a politikai problémákat tudatosan a háttérbe szorította. Ezt a felfogást testesítette meg az Európai Közösség, a Római Szerződésben lefektetett keretek között.

Időközben ahogyan az Európai Közösség intézményrendszere terebélyesedett, az európai közvélemény szemében is úgy lett az Európai Közösség egyre inkább felelős a tagállamok gazdasági sikereiért vagy kudarcaiért. Ez potenciálisan végzetes következményekhez vezetett. Ugyanis az európai integráció intézményrendszere – most már az Európai Unió – nem teheti meg, hogy magának vindikálja a sikereket, de elhárítja magáról a felelősséget a tagállamok gazdasági bajaiért és gondjaiért.

A gazdasági problémák között kiemelkedően fontos és aggasztó a munkanélküliség. Bár a teljes foglalkoztatottság ma már – sajnos – irrealis célkitűzés az ipari társadalmakban, mégis a krónikus 8-10 százalékos munkanélküliség nemcsak közgazdaságilag elfogadhatatlan, mint ki nem használt termelési tényezők létezése, hanem szociális szempontból is. A munkahelyteremtő képesség hiánya az európai integráció kritikusan gyenge pontja. Ez a probléma már önmagában véve is csökkenteni az európai integráció vonzóerejét és kérdéssé teszi annak közgazdasági hatékonyságát, de az 1993 végén hatályba lépett Maastrichti Szerződés radikálisan intervencionista és centralizáló koncepciója további új és súlyos konfliktusok forrása lehet, ami rész-

---

¹ Ez az előadás az „Európa-Haus. III. Közép-európai szakértői konferencián” hangzott el. A konferencia helye és időpontja: Bad-Marienberg (Németország), 1995. augusztus 29-30. (A szerk.)

ben már mutatkozik is, – nevezetesen az Európai Pénzügyi Unió létrehozása körül.

Az európai átrendeződési folyamatok sajátos iróniája, hogy Nyugat-Európa a Maastrichti Szerződés révén éppen akkor lép egy erősen centralizált szupranacionális politika irányba, amikor Közép-Európa államai éppen hogy felszabadultak egy erősen centralizált idegen hatalmi nyomás alól. Ez a külföldről irányított és centralizált politika óriási gazdasági és szellemi károkat okozott az elmúlt 40 év folyamán, és Közép-Európának most mindenek előtt arra van szüksége, hogy minden külső irányítás nélkül, szabadon és önmaga teremtsen meg a belső gazdasági egyensúlyt, egy szociálisan érzékeny piacgazdaság keretei között. Negyven év óta először, Közép-Európában ismét érvényesül a gazdasági döntésszabadság, ami a tökéletes piacgazdaság egyik lényeges eleme és feltétele.

A Maastrichti Szerződés meghirdetett és a tagállamok számára kötelezővé tett egy erősen centralizált, Brüsszelből irányított és ott meghatározott gazdaságpolitikát. A Szerződés 103. cikkelye szerint:

„A Tagállamok gazdaságpolitikájukat közügynek tekintik és azt koordinálják a Tanácson belül... A Tanács tervezetet fogad el minősített többséggel a Közösség gazdaságpolitikájának széles irányelveit illetően... Ha megállapítást nyert, hogy valamely Tagállam gazdaságpolitikája nincs összhangban az irányelvekkel, a Tanács javaslatot tehet a Tagállamnak... A Tanács dönthet a Szerződésben előírányzott egyéb eljárásokon túlmenően az adott gazdasági helyzetnek megfelelő rendszabályokat illetően”.

A 104. cikkely szerint:

„A Tagállamok központi bankjainak tilos fedezetlen hitelt nyújtani a központi kormánynak, a regionális, helyi vagy egyéb közületi hatóságoknak. ...

A Tagállamok kerülnek a túlzott költségvetési deficitet. Ahol megállapítást nyert a túlzott deficit, a Tanács ajánlásokat tesz az érintett Tagállamnak a helyzet megszüntetésére egy adott időszakon belül... Ha egy Tagállam képtelen azokat végrehajtani, a Tanács úgy dönthet, hogy kamatmentes letéteket követel a Tagállamtól, vagy elrendeli megfelelő pénzbírság kiszabását”.

Fel kell tételezni, hogy az Európai Unió jelenlegi tagállamai eléggé felkészültek gazdaságilag egy ilyen erősen centralizált gazdaságpolitika elfogadására, bár még ez is bizonyításra szorul. Az azonban bizonyos, hogy Közép-Európa független államaiban a gazdaságirányítás még erősen igényli a speciális helyi követelményekhez való messze-menő alkalmazkodást, és ez teljességgel összeegyeztethetetlen bármiféle új, kívülről jövő szupranacionális irányítással. Ez már önmagában is elegendő ok arra, hogy Közép-Európa országai halasszák el egy esetleges EU-tagság ügyét, legalább 15-20 évvel.

A Maastrichti Szerződés gazdaságfilozófiája egy mereven monetarista pénzügypolitikát is érvényre kíván juttatni az Európai Unió tagállamaiban. Egy ilyen politika túlzottan merev alkalmazása még ott is társadalmi kockázattal jár, de a gazdasági megújulást kereső Közép-Európa államaiban egy ilyen politika egyenesen katasztrofális lehet. Ezt fájdalmasan bizonyítja a jelenlegi, teljesen hibás magyar pénzügypolitika. Emlékezzünk rá, hogy az 1929/33 évi amerikai gazdasági válság egyik lényeges oka volt az akkori merev és restriktív pénzügypolitika.

Az Európai Unió most elfogadott merev monetáris rendszere további fontos érv egy esetleges új belépés ellen.

Egy erősen centralizált gazdasági és pénzügyi rendszer létrehozásával az Európai Unió súlyos felelősséget is vállalt. Nem tudni, hogy ez tudatos volt vagy sem. A korábbi szuverén döntések helyett most egy szupranacionális centrum dönt az egyes tagállamokat külön-külön is mélyen érintő gazdasági-pénzügyi kérdésekben, de a döntési jog a fele-

lősségvállalást is jelenti. Akarva-akaratlanul, ezentúl az Európai Unió felelős a tagállamok népeinek a jólétéért vagy esetleges gazdasági szenvedéseikért. Az utóbbi esetben beláthatatlan erejű társadalmi viselkedések keletkezhetnek, talán éppen olyan súlyos társadalmi konfliktusok, amiket az Európai Unió elhárítani igyekezett. Valamely társadalmi intézmény hatása sohasem pontosan az, amit létrehozói elképzelték. Különösen nem a gazdasági természetű intézmények esetében. Ha az intézmények beváltanák a hozzájuk fűzött reményeket, akkor még ma is létezne a Római Birodalom, vagy akár a Szovjetunió. Az európai integráció – és Európa – jövőjét döntő mértékben fogja meghatározni, hogy az Európai Unió mennyiben fog tudni megfelelni a saját maga által támasztott nagy elvárásoknak.

Az Európai Unió és Közép-Európa gazdasági kapcsolataiban jelentős új fejlemény a nemrég életbe lépett új, módosított GATT és vele együtt a *Marrakesh Megállapodás*. Ipari tekintetben az új GATT előírja az ipari vámok fokozatos csökkentését átlag 4 százalékra, pár éven belül, valamint az ipari importkontingensek jelentős csökkentését. Végeredményben tehát ma már az iparcikkek kereskedelmét tekintve az Európai Unió nem tud semmi lényegesen több előnyt adni Közép-Európának, mint amire a Marrakesh Megállapodás alapján egyébként is kötelezve lett, mint az aláíró felek egyike.

Ugyanakkor a Marrakesh Megállapodás kifejezetten megengedi, hogy egy Tagállam ideiglenesen importkorlátozást vezethessen be fizetési mérleg deficit esetén, ami például Magyarországon ma már katasztrofális méretű. Az Európai Unió keretében elképzelhetetlen bármi-féle egyoldalú importkorlátozás.

Várható, hogy a fizetési mérleg deficit még súlyosabb probléma lesz a következő években, amikor a Magyarországra beáramlott kb. 10 milliárd dollár külföldi tőke megkezd a haszon rendszeres repatriálását. Ez önmagában is évi 1 milliárd dollár külföldi fizetési kötelezettséget jelenthet, ami a viszonylag kis méretű magyar gazdaságra óriási

pénzügyi megterhelés, ami ráadásul folyamatosan pénzforrásokat fog elvonni az importtól. Ezért nem lehet egyet érteni azokkal a nézetekkel, miszerint Közép-Európában további új és jelentős tőkebeáramlás szükséges. Ami Magyarországot illeti, az ország már nemcsak elérte, hanem túl is haladta a külföldi fizetőképesség határait. További külföldi tőke csak akkor kívánatos, ha növeli az ország exportképességét az OECD piacokon.

Magyarország külföldi eladósodása oly nagy méretű, hogy az egy főre jutó adósság több mint 3000 dollár. Emiatt Magyarország egyike a világ legjobban eladósodott országainak.

A Maastrichti Szerződés nem tartalmaz semmi utalást vagy javaslatot arra vonatkozóan, hogy egy jelenlegi vagy jövőbeni tagállam miként csökkenthetné a külföldi eladósodást. Másrészt a Szerződés szigorú költségvetési és pénzügyi fegyelmet követel tagállamaitól, ami a tervezett közös pénz kapcsán teljesen ésszerű, de megvalósítása feltételez egy érett és kiegyensúlyozott piacgazdaságot.

Mindezekből adódik egy kritikusan fontos kérdés: Létezhet-e az Európai Uniónak egy olyan általános gazdaságpolitikája, ami egyaránt tekintetbe veszi az Unió gazdaságilag fejlett és kevésbé fejlett tagjainak az érdekeit? A válasz csak nemleges lehet, mert a nemzetgazdaságok különböző fejlettségi szintjei különböző ösztönző vagy korlátozó beavatkozásokat igényelnek az állam és a monetáris intézményrendszerek részéről. Ezt már Liszt Frigyes kifejtette a múlt század közepén. Úgyszintén lényegesen más gazdaságpolitikát igényel egy olyan nemzetgazdaság, ahol a fő cél a munkanélküliség csökkentése, mint az, ahol a fő cél a már elért gazdasági stabilitás biztosítása.

Mindezek miatt egy közös, 15 országra kiterjedő gazdaságpolitika elkerülhetetlenül diszkriminatív természetű, mert egymással ütköző vagy egymástól eltérő érdekek esetében egy közös gazdaságpolitika

csak vagy az egyik, vagy a másik érdeket juttathatja érvényre, de egyszerre két ellenkező célt soha.

Egy esetleges tagság esetén a közép-európai államok gazdasági problémái jelentősen eltérnének a jelenlegi 15 tagállam főgondjaitól. Ám a közép-európai államok, mint tagok sem lennének sokkal több, mint az Európai Unió periférikus területei, ennek megfelelő parányi befolyással a közös gazdaságpolitikára. A kívülmaradás már csak azért is kívánatos, mert így ezek az államok megőriznék cselekvési szabadságukat saját nemzetgazdaságuk ügyeiben.

Az Európai Unió periférikus tagállamainak jelentéktelen befolyása világosan mutatkozik például Írország esetében.

Írország 1973-ban lépett be az akkori Európai Közösségbe, tehát több, mint húsz éve intézményesen is része az európai integrációs folyamatnak. Ez jelentős időszak, éppen ezért igen hasznos látni, hogy végül is milyen változásokat okozott a tagság az ír gazdaságban, mik lettek a tagság legjelentősebb gazdasági következményei? E célból idézzük M. Ó. Cinnéide ír szakértő véleményét, a „Visions and Strategies in European Integration” c. könyvből.

„Az új stratégiának (a tagságot követően, P.J.) kulcseleme volt külföldi gyáripár bevonása, amiről az volt a véleménye, hogy egyidejűleg hoz tőkét, modern technológiát, és kijutást az export piacokra. Ám a külföldi beruházásoktól való erős függőség kiváltotta a maga saját problémáit, beleértve a hazai ellenőrzés csökkenését a gazdasági teljesítményeket illetően, a profit repatriálása, a futószalag-jellegű üzemek túlsúlya, ahol nagyon kevés a kutató és fejlesztő kapacitás, a külföldi beruházások nem voltak képesek jelentős kapcsolatokat teremteni a helyi gazdasággal, gyakran került sor fiókküzemek bezárására előnytelen piaci viszonyok miatt, sőt éppen azoknak a pénzügyi követelményeknek a lejártakor, amiknek elsődleges célja éppen az volt, hogy külföldi vállalatokat vonzzon az országba. A külföldi beruházásoknak ezek a kudarcai annak felismeréséhez vezettek, hogy szükséges a hazai

tulajdonú ipar elősegítése, amely nem versenyzett sikeresen az ír piacon, miután azok megnyíltak a külföldi konkurencia számára, és további nagy veszteségek érhetik az egységes piac hatásai miatt. Az ipari szektor szegényes teljesítményét mutatja, hogy 1979-89 között 24 százalékkal csökkent a nem-agrár iparban foglalkoztatottak száma, alig valamivel több, mint 300 ezer fő az évtized elején.

A mezőgazdaság és vele kapcsolatos ipar, amely változatlanul fontos szektora az ír gazdaságnak, szintén jelentős nehézségekkel küzd. Ezt az is mutatja, hogy 1979-89 között közel 30 százalékkal csökkent az agrár szektorban dolgozók létszáma. ... E szektor számára különösen lényeges volt az Európai Közösség szintjén meghozott korlátozó intézkedések egész sorozata, abból a célból, hogy a Common Agricultural Policy jobban piacorientált legyen. Ezek a rendszabályok súlyosan korlátozták az ír mezőgazdasági jövedelmek növekedését és sok farm olyan helyzetbe került, hogy nincs módjukban kihasználni a teljes fejlődési lehetőségeiket.

„Ezek a farmok ma már egy család megfelelő megélhetését sem biztosítják, így szüntelenül folyik a farmerek és a kisbirtokok számának a csökkenése”.

Írország integrációs tapasztalatai különösen jelentősek Közép-Európa számára, amely régió tagság esetén az Európai Unió keleti periferiája lenne, miközben Írország a nyugati periféria. Írország számára a periférikus szerep nem hozott semmi eredményt, sőt a gazdaságot visszavetette. Nincs okunk feltételezni, hogy más jövő várna egy esetleges keleti periféria tagállamaira.

A probléma – látszatra – Közép-Európa helye egy európai integrációs rendszerben. De Közép-Európa már együttműködik az Európai Unióval, Magyarország külkereskedelmében például már 65 százalékkal részesedik az Európai Unió, ami annyi, mint sok EU-tagállam kereskedelme más EU-tagállammal. Bizonyos tekintetben tehát Magyar-

ország – és Közép-Európa – már integráns része az összeurópai gazdasági fejlődésnek.

A probléma nem az integráció hiánya, mert az integráció már jó-részt létezik. A valódi probléma az, hogy a már bekövetkezett integráció Közép-Európa számára olyan gazdasági megrendülést okozott, ami hatásában csak az 1929/33 évi gazdasági világválsággal mérhető.

Ami Közép-Európában – legalábbis Magyarországon – 1990/91-ben történt, az meglehetősen pontosan leírható elméletileg is az IS – LM görbékre való utalással, az alábbiak szerint:

A hirtelen bevezetett és alig korlátozott import liberalizáció hónapokon belül óriási inflációs hatást váltott ki a magyar gazdaságban, ahol a korábban mesterségesen alacsonyan tartott árszínvonal helyett most már a sokszorososan magasabb nyugat-európai árszint lett a meghatározó tényező. Ez az ajánlati megrázkódtatás (supply-side shock) inflációs következményeivel teljesen felborította a magyar gazdaság már akkor is liberális egyensúlyát és éles reakciót váltott ki a pénzpiacon, mert a kormány pénzügypolitikája nem alkalmazkodott a bekövetkezett áremelésekhez. 1991 folyamán például a magyar lakosság pénzállománya csak kb. 18 százalékkal emelkedett, míg az ipari termékek árszínvonala 25-30 százalékkal. Minthogy a nominális növekedése nem tartott lépést a tényleges árszínvonal emelkedéssel, gyakorlatilag csökkent a valóságos pénzmennyiség, ami kiváltotta a kamatláb meredek emelkedését, ennek következtében drámaian csökkent a beruházások mértéke és kezdetét vette a termékkibocsátás gyorsuló csökkenése, azaz a nemzeti jövedelem csökkenése. Ezzel együtt ugrásszerűen megnőtt a munkanélküliség, 1993-ban elérte a 12 százalékot. A hirtelen megnőtt kamatok és egy teljesen hibás csődtörvény sok vállalatot csődbe juttatott.

A magyar gazdaság soha nem tapasztalt súlyos válságba került. A hirtelen bekövetkezett ajánlati megrázkódtatás a lehető legrosszabb helyzetet teremtette: abnormálisan magas infláció, magas kamatláb és

nagyrányú munkanélküliség, ... azaz stagfláció. A válság fontos pénzügypolitikai következménye a hirtelen megduzzadt költségvetési deficit, amit nem a kormány költekezése okoz, és nem is a szociális kiadások (amit a monetaristák szeretnének elhíttetni!), hanem a korábbi hitelek kamatainak drámai emelkedése.

A stagfláció orvoslására nincs egységesen alkalmazható recept, de a magyar kormány a lehető legkönyörtelenebb és leginkább anti-szociális módszert alkalmazza: a monetáris korlátozás politikáját. Ez azt jelenti, hogy a pénzmennyiség változatlanul lassan emelkedik és ez biztosítja, hogy a gazdaság még hosszú ideig – évekig – recessziós állapotban maradjon.

A múlt hibáit már nem lehet jóvá tenni. De azt meg kell kísérelni, hogy legalább a jövőben ne kövessünk el újabb hibákat Magyarország gazdaságirányításában, mert a magyar lakosság már elérte tűrőképessége határát. Az bizonyára az Európai Uniónak sem érdeke, hogy a gyakorlatban próbálja ki: hol is van ennek a tűrőképességnek a határa.

Évekre van szükség, hogy legalább részben helyre álljon Magyarország belső és külső makroökonómiai egyensúlya, s hogy ismét a piaczgazdasági elvárásoknak megfelelően működjék a magyar pénzpiac, ami jelenleg teljesen elszakadt a reálgazdaságtól és azt nem segíti, hanem súlyosan fékezi.

Az Európai Unió akkor segíti Magyarországot, ha nem sürgeti az EU-tagságot, hanem türelmesen kivárja a magyar gazdaság rendeződését, mégha az évekig is fog tartani.